

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМУ ТА ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

VII Історико-краєзнавчі
ЧИТАННЯ

**КРИВОРІЗЖЯ:
ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...**

15 квітня 2021 року

ТОМ II

Товстоляк Н.М.,
кандидат історичних наук, доцент;
Криворізький державний педагогічний університет

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ: КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ У 1945–1947 РР.

Історія Криворізького державного педагогічного університету залишається актуальним напрямом наукових досліджень кафедри історії університету, криворізьких краєзнавців, серед яких чимало випускників університету. Цінними історичними джерелами є документи фонду Криворізького державного педагогічного інституту (далі – КДПІ), Державного архіву Дніпропетровської області (далі – ДАДО). Серед опрацьованих нами документів були звіти КДПІ за 1945-1946 і 1946-1947 навчальні роки [1; 2]. З того часу минуло вже 75 років, їх зміст, особливо – майже невідома інформація про умови життя та відбудови інституту, введення їх до наукового обігу, до відома широкого кола наших сучасників є особливо цінним та актуальним.

Відбудова Криворіжжя – особлива сторінка його історії. Вже у 1944 р. після повернення з евакуації Криворізький державний педагогічний інститут відновив свою роботу. Директором КДПІ було призначено старшого викладача Т.Ф. Горба. Перед керівництвом та педагогічним колективом було поставлено складне завдання: відновити навчальний процес, матеріальну базу інституту, знайти педагогічні кадри та виконати план набору контингенту студентів, продовжити наукову роботу над підготовкою до захисту кандидатських та докторських дисертацій. Інститут мав три факультети: фізико–математичний, природничо–географічний, факультет мови і літератури. Для інституту було виділено напівзруйноване

приміщення школи № 23, в якому також працював будівельний технікум. Інститут мав гуртожиток на 70 осіб. На базі КДПІ працював і учительський інститут, який за скороченою програмою готував вчителів, яких так не вистачало у повоєнні роки. У 1944–1945, 1945–1946 роках КДПІ працював за так званими перехідними навчальними програмами, за основу було взято навчальні програми періоду евакуації.

У 1945 р. заняття у КДПІ розпочалися 17 вересня, на I курсі – з 1 жовтня. План набору складав 300 осіб (180 – КДПІ, 120 – учительський інститут), набрано було 284 особи (94,7 % плану), у тому числі до КДПІ набрали – 180 студентів (з них – 127 на I курс), учительський інститут – 120 студентів (з них – 157 на I курс) [1, арк. 1]. Щоб набрати студентів, викладачам і працівникам КДПІ довелося розшукувати тих, хто навчався в інституті на I курсі у 1941 р., тих, хто навчався на випускних курсах.

В КДПІ у 1945–1946 р. викладало 7 асистентів, 20 старших викладачів, 16 викладачів, 2 доцента, 2 кандидата наук, докторів наук та професорів не було [1, арк. 5]. КДПІ не мав житла для викладачів, родини деяких викладачів жили у гуртожитку до 8 осіб у кімнаті, тому запросити на роботу докторів наук та професорів, яких не вистачало у республіці, було неможливо. До написання кандидатських дисертацій повернулися викладачі, які працювали над ними ще до війни. Так, ст. викладач Т.М. Горб у вересні 1941 р. планував захистити кандидатську дисертацію «Посилення каталітичної дії оксидів гопкаліту» [3, арк. 4], у роки війни він воював, захистив її він вже після війни, працюючи директором КДПІ. Продовжив роботу над своєю дисертацією біолог І.А. Добровольський,

який воював, отримав важке поранення, втратив ногу. Він повернувся до КДП, продовжив свої наукові дослідження, успішно захистив кандидатську дисертацію «Геоботанічна характеристика штучних лісонасаджень Криворіжжя». Над докторськими дисертаціями працювали кандидат педагогічних наук І.С. Заблодський, кандидат сільськогосподарських наук Ф.Л. Лесик.

За результатами 1945–1946 навч. р. навчальний план був виконаний, але у зв'язку із відсутністю викладача англійської мови план з цієї дисципліни – на 25–30 %. Заслуговує на увагу робота бібліотеки КДП. Основний фонд її складав 30335 екз., з них 4200 – підручників, 10025 – навчальних посібників, 2220 – художня література, 3365 – брошурний фонд, 6000 – соціально-економічна література, 7780 – різна література, 1500 журналів. Бібліотека мала 1900 читачів, на придбання книг було асигновано на 1945 р. – 57 тис. крб., придбано 2481 том. 50 % фонду потребувало ремонту переплетів, у зв'язку із відсутністю ящиків для карток не проводилася каталогізація, 80 % книг не було оброблено [1, арк. 19–20].

Серед здобутків навчального року було те, що зусиллями викладачів та студентів вдалося відновити ботанічний сад КДП, висаджений у 30–ті рр. ХХ ст., відремонтувати теплиці та оранжереї, які були не лише навчальною базою, але й місцем проведення наукових досліджень, а також забезпечували зеленими і квітковими рослинами у зимовий час. З відбудовою житлових кварталів та відродженням підприємств постала проблема озеленення міста, відновлення старих та будівництва нових парків і скверів Криворіжжя. Науковці та студенти брали активну участь у озелененні

Криворіжжя, викладач І.А. Добровольський став самим знаним фахівцем у цій галузі.

Для забезпечення працівників і студентів КДПІ продуктами харчування в умовах їх післявоєнної нестачі, інституту було виділено 70 га посівних площ. Весною 1946 р. було засіяно 46 га (озима пшениця, картопля, просо, бахча, ячмінь, кукурудза, соняшник, магар (італійське просо), сорго) [1, арк. 36]. Отримана продукція після виконання плану державних постачань була видана робітникам КДПІ.

Наприкінці 1945 р. розпочав роботу відділ робочого постачання (ВРП) КДПІ. Свою роботу у 1945 р. ВРП завершив зі збитками, тому що постачальники не завезли промислові товари для їх реалізації, у ті часи загального дефіциту це було звичним явищем. Власній їдальні та підсобних підприємств ВРП на I квартал 1946 р. не мав. У II кварталі 1946 р. ВРП відкрив кравецьку та взуттєві майстерні для працівників та студентів КДПІ. У III кварталі 1946 р. було відкрито їдальню [1, арк. 37].

Серед пропозицій, які були записані у звіті за 1945–1946 навчальний рік, є такі: прискорити відбудову нового навчального корпусу та гуртожитку; забезпечити у 1946 р. папером у кількості 300 кг для видання II тому наукових записок інституту і краєзнавчого збірника «Криворіжжя»; запланувати відкриття підготовчого відділення як базового для набору студентів; надати розпорядження про виселення будівельного технікуму з навчального корпусу інституту [1, арк. 38–39].

1946–1947 навчальний рік розпочався 1 вересня. Навчання відбувалося за новими програмами, які були виконані повністю. На 1 вересня 1946 р. на 4-х курсах

навчалось 441 студент, на 1 липня 1947 р. їх залишилося 330, отже за навчальний рік кількість студентів скоротилася на 25 %. 1947 р. залишився у нашій історії як рік голоду і рік святкування 30-річчя радянської держави. Це відобразилося у звіті КДПІ за навчальний рік. Для матеріального забезпечення своїх працівників і студентів у 1947 р. КДПІ отримав 50 га посівних площ – 30 га з міського фонду і 20 га – вільних земель колгоспів. Для обробки землі КДПІ мав 10 коней, 2 плуга, 3 борони. У 1947 р. план постачання зерна державі був таким: ячмінь – 1856 кг, пшениця – 1300 кг, соняшник – 400 кг, просо – 1506 кг. План було виконано [2, арк. 51].

Для харчування студентів і професорсько-викладацького персоналу було видано: муки кукурудзяної 2500 кг, насіння соняшника – 708 кг, просо – 3390 кг, картопля – 408 кг, бахчи – 9800 кг [2, арк. 51–52]. В умовах голоду харчування студентів було організовано за рахунок планових продовольчих карток і, частково, за рахунок продуктів підсобного господарства. ВРП також регулярно отоварював картки. У навчальному році студенти отримали промтоварів, готового одягу та взуття на 263 тис. крб. Професорсько-викладацький склад також регулярно отоварював продовольчі картки і промтовари за лімітними книжками. Працював буфет, в якому можна було придбати холодні закуски за середніми цінами. Їдальня годувала студентів двічі на день, під час весняної сесії та здачі державних іспитів – тричі.

Кравецька і взуттєва майстерні обслуговували тільки студентів і професорсько-викладацький склад. У гуртожитку проживало 80 осіб, кімнати були забезпечені необхідними меблями. У 1947 р. у приміщенні КДПІ відремонтували

парове опалення, були замовлені зимові рами для вікон, було відкрито медичний пункт.

Цікавою сторінкою з історії природничого факультету є те, що під час голоду 1947 р. у ботанічному саду, теплицях і оранжереях проводилися роботи з акліматизації харчових рослин, плодкових дерев, а також те, що для озеленення Криворіжжя вченими КДПІ було запропоновано їстівні плодіві деревно–чагарникові насадження.

У звіті висвітлюється стан підготовки науково–педагогічних кадрів. За навчальний рік було підготовлено 1 докторську дисертацію, 3 кандидатських. У 1946–1947 р. почала виходити загальноінститутська газета, газети факультетів, курсові бюлетені. Вченою радою було прийнято рішення про створення студентського наукового товариства.

Наказом директора інституту було створено комісію з підготовки КДПІ до святкування 30–річчя Великого Жовтня, яку очолив І.С. Заблодський. Серед заходів, включених до плану були: викликати на соціалістичне змагання Запорізький педагогічний інститут у частині виконання науково–дослідної роботи та з питань господарської роботи; виконати план набору студентів на 1947–1948 навчальний рік, доукомплектувати повністю кафедри висококваліфікованими фахівцями; завезти паливо до 15 серпня 1947 р.; забезпечити трьохразове харчування студентів у їдальні, а також обслуговування студентів холодними закусками у буфеті інституту; виконати план посіву у підсобному господарстві, забезпечити своєчасний і високоякісний збір врожаю; виконати план наукової роботи у розділі – захист дисертацій і здача кандидатських іспитів; до 30–ї річниці Жовтня видати

збірник наукових записок і науковий бюлетень, розмістити «Історію Криворізького Державного Педагогічного і Учительського інститутів»; привести у належний вигляд бібліотеку, обладнати стелажми, завершити каталогізацію до 15 серпня 1947 р. [2, арк. 53–54]. Зрозуміло, що цей план не можна було виконати повністю, але прийняття подібних планів і ювілейних зобов'язань стимулювало подальшу роботу, для їх виконання була різноманітна мотивація: від виробничих і службових вимог до високої соціально-психологічної активності молоді і народу, який щойно переміг у страшній війні і бажав одного – щасливого мирного життя для себе і своїх нащадків.

В умовах сучасної пандемії, соціальних негараздів, зневіри людей у можливість розбудови держави, яка буде захищати своїх громадян, науково-викладацький склад навчальних закладів повинен постійно звертатися до складних років нашої історії, досвіду розв'язання нестандартних ситуацій, пошуку виходу з них на прикладі попередніх поколінь. Таку можливість надає вивчення студентами та популяризація серед іншого населення історії навчального закладу. На нашу думку, вивчення історії КДПУ має бути продовжено, слід включити теми з історії КДПУ до списків курсових та магістерських робіт, продовжити збір інформації про викладачів, студентів і працівників КДПУ, розпочати видання періодичного щорічника з історії КДПУ.

Джерела та література:

1. Державний архів Дніпропетровської області (ДАДО), ф. Р–3966, оп. 1, спр. 23а.
2. ДАДО, ф. Р–3966, оп. 1, спр. 37.
3. ДАДО, ф. Р–3966, оп. 1, спр. 6.